

ВАДИМ ІВАНОВИЧ САПИЧ, к.е.н., доцент, доцент кафедри соціально-економічних дисциплін
Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

НАДІЯ МИКОЛАЇВНА САПИЧ, к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки Сумського національного аграрного університету

На сучасному етапі функціонування економіки України її аграрний сектор розглядається як один із найбільш конкурентоздатних у контексті темпів приросту обсягів виробництва і забезпечення валютних надходжень. Проте для надання сталого характеру розвитку продовольчого комплексу України необхідно вирішити низку проблем, важливе місце серед яких посідає досягнення фінансової безпеки суб'єктів земельних відносин.

Головною ознакою фінансової безпеки суб'єктів земельних відносин є наявність у них фінансових ресурсів, достатніх за обсягами і структурою для вирішення тієї мети, що має реалізувати кожен із суб'єктів. Для забезпечення фінансової безпеки суб'єктів земельних відносин необхідно спиратися на певні методологічні принципи. Збалансованість економічних інтересів суб'єктів земельних відносин має стати стратегічною детермінантою. Дотримання даного принципу дозволить кожному із суб'єктів земельних відносин (державі, місцевим громадам, землевласникам і землекористувачам) реалізувати свою мету функціонування, що слід розглядати як одну із передумов сталого соціально-економічного розвитку аграрного сектору економіки. Водночас, врахування поточного стану земельних відносин і аграрного сектору в цілому вимагає надання пріоритетності інтересам землекористувачів (товаровиробників) і місцевих громад. Необхідність дотримання даного принципу обумовлена низьким рівнем ефективності використання сільськогосподарських угідь. Рівня рентабельності виробництва у 30-40%, який є достатнім для переходу на інтенсивний тип відтворення, нині ще не досягнуто, особливо це стосується галузі тваринництва. За 2000-2013 рр. найбільш високим рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах України був у 2011 р. (27,0 %), а протягом 6 років даний показник був меншим на 15%. За цей період виробництво продукції тваринництва було збитковим за підсумками 7 років, а найвищою рентабельність виробництва продукції тваринництва була у 2012 р. (14,3 %).

До інструментів забезпечення фінансової безпеки суб'єктів земельних відносин в аграрному секторі економіки слід віднести:

- систему оподаткування суб'єктів земельних відносин;
- підтримку доходів сільськогосподарських товаровиробників;
- антимонопольне регулювання господарюючих суб'єктів агропромислового комплексу і суміжних з ним галузей, включаючи фінансово-кредитні установи і підприємства оптової та роздрібно торгівлі засобами виробництва та продовольством;
- підтримку доходів споживачів.

Пріоритетність інтересів сільськогосподарських товаровиробників в значній мірі можливо забезпечити через систему їх оподаткування. Втім у зв'язку із прийняттям Закону України від 27.03.2014 № 1166-VII «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» з 1 січня 2015 р. суттєво посилюється податкове навантаження на сільськогосподарські підприємства, оскільки більшість з них є платниками фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП). Базою нарахування ФСП є нормативна грошова оцінка земель, яка згідно даного Закону буде визначатися з урахуванням коефіцієнта індексації, визначеного станом на 01.01.2014 р. на рівні 3,2. Разом з тим, відповідно до постанови КМУ від 31.10.2011 р. № 1185 «Про внесення змін до Методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів» показники нормативної грошової оцінки гектара ріллі окремої земельної ділянки, проведеної станом на 1 липня 1995 р., застосовуються із коефіцієнтом 1,756. Отже, платники ФСП при розрахунку річної суми податку на 2015 р. до нормативної грошової оцінки земель повинні застосувати коефіцієнт нормативної грошової оцінки станом на 1 січня 2015 р., який визначатиметься із добутку коефіцієнта 3,2 та коефіцієнта, що буде встановлений за 2014 р. виходячи із індексу споживчих цін. Крім того, до нормативної грошової оцінки ріллі має бути застосований коефіцієнт 1,756. Відповідно, у найближчі роки податкове навантаження на платників ФСП суттєво зросте у порівнянні з 2010-2013 рр., коли коефіцієнт індексації нормативної грошової оцінки було визначено на рівні 1,0.

Надання сільськогосподарським підприємствам згідно Закону України № 320-XIV від 17.12.1998 р. можливості сплачувати ФСП започаткувало аграрну реформу. Саме завдяки пільговому оподаткуванню на основі ФСП і реформуванню земельних відносин в Україні розпочалося піднесення аграрного сектору економіки. Безумовно, нині українська держава знаходиться у скрутному економічному стані. Проте антикризові заходи не повинні мати виключно фінансовий характер і створювати додаткові фінансові ризики господарюючим суб'єктам, які лише нещодавно почали показувати позитивні результати і на яких покладаються сподівання у майбутньому сприяти піднесенню товаровиробників суміжних галузей.

Вважаємо, що більш доцільним буде вирішення сучасних фінансових проблем шляхом вдосконалення бази нарахування ФСП на основі врахування рівня рентабельності виробництва суб'єкта оподаткування. Пропонуємо при використанні існуючої нормативної грошової оцінки земель запровадити диференційовані ставки стягнення ФСП, які б враховували рівень рентабельності виробництва сільськогосподарських підприємств, що склався у них за результатами звітного податкового періоду. Для надання стимулюючого характеру оподаткуванню сільськогосподарських підприємств з низьким рівнем рентабельності залишені у їхньому розпорядженні фінансові ресурси від застосування нижчих ставок стягнення ФСП мають використовуватися виключно на інвестиційно-інноваційну діяльність.

Державна підтримка доходів сільськогосподарських товаровиробників в Україні не має системного характеру. Фактично кошти для підтримки сільськогосподарських підприємств виділяються по залишковому принципу, що призводить до значних коливань їх обсягів. У 2008-2013 рр. у розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь бюджетних дотацій і відшкодування ПДВ найбільше сільськогосподарські підприємства України отримали у 2012 р. (349,08 грн.), а найменше – у 2009 р. (42,53 грн.). Кошти для підтримки сільськогосподарських підприємств надходять без відповідного врахування рівня їх дохідності, вони сприяють лише нарощуванню обсягів виробництва певних видів продукції. Так, у 2008-2013 рр. сільськогосподарські підприємства України отримували кошти бюджетних дотацій і відшкодування ПДВ на 1 грн. прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції у межах від 0,05 грн. у 2011 р. до 0,97 грн. у 2008 р. (відхилення майже у 20 разів), хоча рівень рентабельності виробництва в цей період коливався від 11,2 до 27,0% (відхилення лише у 2,4 рази). Така нестабільність державної підтримки доходів сільськогосподарських товаровиробників не сприяє забезпеченню їх фінансової безпеки.

Закономірністю розвитку аграрного сектору економіки в епоху індустріалізації та інформаційних технологій є підвищення у додатковій вартості, що створюється сільськогосподарськими товаровиробниками, питомої ваги їхнього прибутку і зменшення – орендної плати. Здійснені нами розрахунки показують, що останні роки співвідношення даних показників по сільськогосподарським підприємствам України майже не змінюється. Кращим це співвідношення було у 2008 і 2011 рр., коли значення прибутку у додатковій вартості з урахуванням бюджетних дотацій і ПДВ складало 76,3%. Проте за останні два роки відбулося погіршення даного співвідношення, і у 2013 р. питома вага прибутку у додатковій вартості зменшилася до 60,3%. Така ситуація обмежує можливості сільськогосподарських підприємств України запроваджувати новітні технології і, відповідно, послабляє їх фінансову безпеку.

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки. Використання таких інструментів забезпечення фінансової безпеки суб'єктів земельних відносин, як система оподаткування і державна підтримка доходів сільськогосподарських товаровиробників, в певній мірі сприяють досягненню сталого розвитку аграрного сектору економіки, проте вони вимагають суттєвого вдосконалення у контексті врахування реального фінансового стану підприємств, стимулюванні їх діяльності на інвестиційно-інноваційній основі. Інші інструменти фінансової безпеки суб'єктів земельних відносин (антимонопольне регулювання господарюючих суб'єктів агропромислового комплексу і суміжних з ним галузей, а також підтримка доходів споживачів) ще не задіяні таким чином, щоб це помітно сприяло піднесенню сільськогосподарського виробництва. Отже, залучення даних інструментів до забезпечення фінансової безпеки суб'єктів земельних відносин є актуальною проблемою для подальших наукових розробок.